

א. מבוא

בסיפור קצר זה אנו חוזרים ועושים את המעבר שעשינו בעברנו מפרק ב' לפרק ג', אך בכיוון הפוך, וביתר חריפות. אנו עוברים מסיפור המתאר את פעילותו של אלישע בהקשר לאומי-היסטורי, אל סיפור המתאר את פעולתו הנבואית ביחס למשפחה אחת בישראל - אלמנה ושני בניה; מנס פומבי בעל השלכות צבאיות דרמטיות לנס הנעשה בחדרי חדרים (פסוקים ד-ה), שהשלכותיו הצנועות נוגעות לגורלם של אלמנה זו ושני יתומיה בלבד.

מעברים אלה, בין פעילות במישור הלאומי ובהתייחסות אל המלך, לבין פעילות בקרב ציבור קטן ואף בקרב יחידים נזקקים, וכך הלך ושוב, מאפיינים את דרכו של אלישע לכל אורכה, ומבדילים בין דרכו ובין זו של אליהו רבו: אליהו לא נזקק במהלך פעילותו הנבואית ליחידים, אלא כאשר הזדקקות זו הייתה חלק מפעילותו הנוגעת לעם ישראל כולו. את עיון ה נקדיש להשוואת פעילותו של אלישע בסיפורנו לפעילות דומה של אליהו בסיפורים אודותיו.

מבנה הסיפור

סיפור קצר זה הוא בן מאה עשרים ואחת מילים. הסיפור מציג בעיה - אלמנה שנקלעה למצוקה העלולה להביא ללקיחת ילדיה ממנה - וכן את פתרונה של בעיה זו באמצעות נס שגוזר אלישע. הסיפור נחלק אפוא לשתי מחציות דומות באורכן, וביניהן 'ציר מרכזי' ארוך יחסית.

במחצית הראשונה של הסיפור, בפסוקים א-ב, מוצגת הבעיה במלוא חריפותה באמצעות דו-שיח בין האישה לבין הנביא. בפסוק א האלמנה מציגה עצמה לפני אלישע, ולדבריה הוא הכיר את אישה ואת צדקתו. היא מספרת לו כי מאין לה אפשרות להשיב חובה לנושה, עומד הלה לקחת את שני ילדיה לעבדים תחת החוב. בפסוק ב מברר אלישע עם האישה מה נותר לה בביתה, ותשובתה היא: "אין לשפחתך כל בבית כי אם אֶסוֹךְ שֶׁמֶן"; ברור שאין במעט השמן שבאסוך כדי להשיב את חובה לנושה. המחצית הזאת של הסיפור מכילה 49 מילים.

הפתרון בפועל של מצוקת האישה מתואר במחצית השנייה של הסיפור, בפסוקים ה-ז, בהקבלה כיאסטית ניגודית לתיאור הבעיה במחצית הראשונה.

בפסוקים ה-ו מתואר נס התרבות השמן שבאסוך: כלי אחר כלי בביתה של האלמנה מתמלא משמן זה, עד אשר תמו הכלים בביתה. תיאור זה מקביל הקבלה ניגודית לדברי האלמנה בפסוק ב: "אין לשפחתך כל בבית כי אם אֶסוֹךְ שֶׁמֶן". הדבר שביטא במחצית הראשונה את המחסור הנורא בבית האלמנה - אסוך השמן - הפך במחצית השנייה, באמצעות הנס שגזר הנביא, לפתח תקווה ולמקור ברכה לה.

בפסוק ז, לאחר שהשמן עמד, חוזרת האלמנה אל אלישע, ומקבלת ממנו הנחיות באשר למה שעליה לעשות בשמן שהתרבה על מנת לפתור את מצוקתה. הופעתה

השנייה של האלמנה לפני אלישע מקבילה אפוא, על דרך הניגוד, להופעתה הראשונה לפניו בפסוק א: בדבריה הראשונים סיפרה על המצוקה ובדבריה האחרונים סיפרה על הנס שהושיע אותה ממצוקה זו. מדברי אלישע האחרונים מתברר, שלא זו בלבד שיש בכמות השמן הזאת כדי לשלם את החוב במלואו, אלא שיישאר ממנו עוד 'נוֹתָר', שבו יוכלו האלמנה ובניה לחיות.

הנה ההקבלות בין פסוק א לפסוק ז:

פסוק א	פסוק ז
וְאִשָּׁה אַחַת... צָעָקָה אֶל אֱלִישָׁע...	וַתָּבֵא וַתִּגְדֹּל לְאִישׁ הָאֱלֹהִים
...	...
וְהַנְּשָׂה בָּא	וְשִׁלְמִי אֶת נְשִׁיךְ
לְקַחַת אֶת שְׁנֵי יְלָדֵי לֹו לְעִבְדִּים.	וְאֵת וּבְנֵיךְ תַּחֲיֵי בְנוֹתֶיךָ.

מספר המילים במחצית השנייה (על אף יתרונה בפסוק על פני המחצית הראשונה) הוא 45 מילים.

בין שתי המחציות הללו משמשים פסוקים ג-ד כ'ציר המרכזי' של הסיפור: בפסוקים אלו, המכילים 27 מילים, נושא אלישע את דבריו אל האישה, בדיבור שהוא הארוך ביותר בסיפור, והוא מתווה לפניו את הפתרון הניסי לביטול מצוקתה. אין בפסוקים אלו כל תיאור של עשייה, ואף המשך של דו-שיח עם האישה אין בהם, שכן אין האישה מגיבה בדברים על דברי אלישע אליה.

על הפתרון הניסי הזה גזר אלישע, מחמת מה שנתגלה לו בסוף דבריה של האישה במחצית הראשונה: כי יש אסוך שמן בביתה. דברי אלישע בציר המרכזי גם מהווים את הבסיס לפתרון בפועל שיתגלה במחצית השנייה: האישה תפעל על פי דברי אלישע פחות או יותר, וכך תרבה את השמן שבאסוך, עד ששמן זה ימלא את כל הכלים הריקים שבביתה.

דבריו של אלישע בפסוקים ג-ד, לא זו בלבד שהם מצויים במרכזו הכמעט-מדויק של הסיפור, ולא זו בלבד שהם נובעים ממה שנתגלה לאלישע לפניו, והם עצמם התשתית למה שיבוא לאחריהם (כהגדרת 'ציר מרכזי' בכל סיפור שיש בו כזה), אלא שבדברים אלו מצויה התפנית הדרמטית והמפתיעה במהלך הסיפור (ואף תכונה זו מאפיינת 'ציר מרכזי' בסיפור): מה שהיה נראה כהמחשה של העוני הגדול בביתה של האישה, הופך בדברי אלישע למנוף להצלה ולפתרון.

מסתבר, שלא האישה, ואף לא קורא הסיפור, ציפו לפתרון כה מפתיע של המצוקה. גזרתו של הנביא על נס שיש בו חריגה כה חריפה ממנהגו של עולם, כדי לפתור את מצוקתם של אלמנה ושני יתומיה, היא ללא ספק התפנית הדרמטית במהלכו של הסיפור, ואילו המשכה במחצית השנייה אינו אלא הוצאת הדברים מן הכוח אל הפועל.

כך יראה אפוא מבנה סיפורנו:

א. הבעיה

1. איום הנושה

ואִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׂי בְנֵי הַנְּבִיאִים צָעֲקָה אֶל אֱלִישָׁע לֵאמֹר:
עֲבֹדֶךָ אִישִׁי מֵת, וְאַתָּה יָדַעְתָּ כִּי עֲבֹדֶךָ הִיא יָרָא אֶת ה'
וְהַנְּשָׂה בָּא לְקַחַת אֶת שְׁנֵי יְלָדָיו לֹו לְעֲבָדִים.

2. המחסור בבית

וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע: מָה אַעֲשֶׂה לָּךְ
הַגִּידִי לִי מָה יֵשׁ לָךְ בַּבַּיִת?
וַתֹּאמֶר: אֵין לְשִׁפְחָתְךָ כֹּל בַּבַּיִת, כִּי אִם אֶסוּךְ שָׁמֹן.

הציר המרכזי - הוראת אלישע

וַיֹּאמֶר: לְכִי שְׂאֲלִי לָךְ כָּלִים מִן הַחוּץ מֵאֵת כָּל שְׂכָנֶיךָ
כָּלִים רַקִּים אֶל תִּמְעִיטִי.
וּבֵאת וְסִגְרָתְּ הַדָּלֶת בְּעֹדֶךָ וּבַעַד בְּנִיךָ
וַיִּצְקֶתָ עַל כָּל הַכָּלִים הָאֵלֶּה, וְהִמְלֵא תִסְיַעִי.

ב. הפתרון

1. שפע בבית

וַתֵּלֶךְ מֵאֵתוֹ, וַתִּסְגֹּר הַדָּלֶת בְּעֹדָהּ וּבַעַד בְּנִיָּהּ
הֵם מְגִישִׁים אֵלֶיהָ וְהִיא מוֹצֵקֶת.
וַיְהִי כַּמְּלֵאת הַכָּלִים, וַתֹּאמֶר אֶל בְּנָהּ: הַגִּישָׁה אֵלַי עוֹד כָּלִי
וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ: אֵין עוֹד כָּלִי
וַיַּעֲמֵד הַשָּׁמֶן.

2. הסרת איום הנושה

וַתִּבֵּא וַתִּגְדֹּל לְאִישׁ הָאֵלֶּהִים
וַיֹּאמֶר: לְכִי מְכִרִי אֶת הַשָּׁמֶן, וְשִׁלְמִי אֶת נְשִׁיךָ
וְאַתָּה וּבְנִיךָ תִּחְיִי בְנוֹתֵר.